

Кижининг тап-эриктерининг Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын жангар айынын 10-чы кўнинде жараткан

Јартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларынын жарамыкту, јакшы јанын, онойдо ок тенг-тай ла туура салбас тап-эриктерин ајаруга алганы олардын јайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчўнинг тўзўгўзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа кўргўни шок-табаруларга экелгенин ајаруга алып, онон улам кижиликтинг агару кўўн-табын ачындырат. Улуста ачык сўстинг јайымы болотон ло једикпес-тутактан ла коркорынанг јайым јадынјўрўмди тўзўгўни улустынг ичкери јўткимели деп јарлалган; кижининг тапэриги јасактынг јангыла кыйалтазы јогынанг корулалары ајаруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи кўмў базышка удуратруп чыгарынынг эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардынг ўзўмин јўмўўрин ајаруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардынг калыктары бойынынг Уставында кижининг тўс тап-эригине бўдўмјизин јўмўгўнинг ајаруга алып, ўзеери кажы ла кижининг кижилик кўўндў байлыгын ла эр ле эпши кижининг тенг-тай тап-эриктў болорын ајаруга алып, јайым айалгада социальный ичкери ўзўмди ле јадын-јўрўмнинг айалгазын ондолторын јўмўўр деп шўўлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардынг Организациязыла ўмў-јўмў иштеери деп молјонгонын ајаруга алып, јўмўлтўболуш ажыра текши тоомјыга ла кижининг тап-эриктерин ле тўс јайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле јайымнынг текши учурын ондоорын ајаруга алганы, бу молјуны јўрўмде толо бўдўреринде сўрекей јаан учурлу болгонын база ајаруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг

тапэриктeрининг чындык Текши Декларациязын жүрүмгe кийдиретeн каруулу иш деп жарлап јат. Каруулу ишти бүдүрeргe текши калыктар, ороондор јилбиркеп жүткиир учурлу. Кажы ла кижи, онойдо ок общественонунг кажы ла органы чындык, жүрүмдик Декларацияны ајаруга алып, үредүнинг ле билгирдинг шылтузында бу тап-эриктeрди ле јайымды тоорына, јеткилдeеринe болужып-јөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей јарамыкту једимгe једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорынунг калыктары ортодо, онойдо ок олордын юрисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмдe кийдирерин јеткилдeер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка јайым ла тенг-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктeр ле јайым болор учурлу. Мында угы, бүдүмининг өнги, бүдүми, тили, јангдаган јангы, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого үзеери кижининг јуртап јаткан јериненг камааны јогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижининг јаткан јери кемненг де камаанду, кемнинг

де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (жеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижии јадын-јүрүмге, јайымга ла тагынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынын эмезе јалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомјызын түжүрип турган кижии күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижии, кайда да јүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында теп-тенг, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тенг-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тенг-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге онын тап-эриктерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын тагынан ла билелик жүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу.

Онойдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижии ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

Кажы ла кижии кажы ла ороон кеминде јайым јүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла кижии кандый ла орооннон јүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

Кажы ла кижии истежүден улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

Кажы ла кижии гражданство алар тап-эриктү.

Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга јарабас.

16-чы тизим

Эр кемине јеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе јандаган јангынан камааны

јогынан айыл-јурт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылјуртты төзөөр, јуртаар ла айрылыжар тужында тенг-тай тап-эрикле тузаланат.

Айыл-јурт төзөп јаткан эки јаны экүлези јайым ла эптү-јөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

Биле общественнынг төзи, төзөгөзи, ол общественнынг ла государствонынг јанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

Кажы ла кижии алкы-јөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

Кемнинг де алкы-јөөжөзин тууразынанг келип айрыырга јарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижии јайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай јангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынынг кудай јангын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынынг јангын јайым јандаары эмезе көрүмин тангынанг бойы, эмезе өскө улусла кожо јандаары база кирет. Кудайлык чүм-јанг јанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижии бойында јайым көрүмдү ле оны јайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынынг көрүминенг јайым тудунар ла государствонынг гранкыйузынанг камааны јогынанг јетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

Кажы ла кижии амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер јайым тап-эриктү.

Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы јок.

21-чи тизим

Кажы ла кижии ороонды башкарарында чике эмезе јайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

Кажы ла кижии бойынын ороонында госслужбага тенг-тай кирер тап-эриктү.

Башкарунын јангынын төзөгөзинде эл-јоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап аңылу ойдинг бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлер учурлу. Ол талдаштар текши ле тенг-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Јажытту үнберишле эмезе јайым үнберишти јеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижии общественнын турчызы, айдарда, ол социальный јеткилдешке, јайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктерде национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-јөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

Кажы ла кижии ишке, ишти јайым талдаарына, иште ак-чек ле јарамыкту айалгага, иштеер јери јок айалгадан корулалар тап-эриктү.

Кажы ла кижии кандый да кыйыкташ јогынанг тенг-тай иш учун тенг-тай ишјалду

болор тап-эриктү.

Кажы ла кижы јолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү јадын-јүрүмге ле билезине јарамыкту јадынды јеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный јеткилдешле үзеери јеткилделер.

Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын
жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-ЧИ ТИЗИМ

Кажы ла кижы амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган јанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-ЧИ ТИЗИМ

Кажы ла кижѝ јӱрӱмдик кеми бийик болорына тап-эриктӱ. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-јурты, медициналык јеткидежи, керектӱ соцјеткилдеш су-кадыкты, јадын-јӱрӱмди керектӱ кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш јок артса, оору-јобол болзо, кенек артса, јангыскан артса, карыыр јажы јетсе эмезе онын бойынан камааны јок кӱч айалга боло берзе, кажы ла кижѝ тап-эриктӱ.

Энелик ле оогош балдар ангылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-ЧЫ ТИЗИМ

Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзиненг болор учурлу.

Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы јогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына јарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижининг аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына јолду болор керек.

Үредүлик кижининг ичкери өзүмине ууламјылу болор учурлу. Кижининг тап-эриктерине ле јайымынынг төс ууламјыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомјыга, најылыкка, текши тил табарына јолду болор учурлу. Угы-төзи ле јандаган јандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды јөмөөр. Амыр-энчүни јөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг өткүрип турган ижин јөмөөр учурлу.

Ада-энелер оогош балдарына үредүликтинг бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

Кажы ла кижии обществонынг культурный јүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

Кажы ла кижии онынг көгүс байлыгын, ар-јөөжөлик јилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда јарадылган тап-эриктер ле јайым бүткүлинче бүдер аргалу.

29-чы тизим

Кажы ла кижии общественонг алдында молјлу. Шак ла мында кижининг толо ло јайым ичкери өзүми болор аргалу.

Кажы ла кижии бойынынг тап-эриктерин ле јайымын јүрүмде кийдирип тура, јасакла јарадылган тудуларды буспас учурлу.Öскө улустынг тап-эриктерин, јайымын тооп, баалап, демократиялык общественонг текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

Бу тап-эриктерди ле јайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тангынанг улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле јайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.